

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

В. Ю. Світлична

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІНАНСИ»

**(для студентів 4 курсу денної та заочної форм навчання
напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»
професійного спрямування «Менеджмент організацій»,
спеціалізація «Менеджмент готельно-курортного туристського
сервісу», «Менеджмент організацій міського господарства»)**

Харків
ХНУМГ
2013

Світлична В. Ю. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» (для студентів 4 курсу денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» професійного спрямування «Менеджмент організацій», спеціалізація «Менеджмент готельно-курортного туристського сервісу», «Менеджмент організацій міського господарства») / В. Ю. Світлична; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2013. – 46 с.

Структура конспекту побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Автор: В. Ю. Світлична

Рецензент: д.е.н., проф. Т. В. Момот

Рекомендовано кафедрою фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту, протокол №1 від «30» серпня 2012 р.

ЗМІСТ

	Стор.
Вступ	4
<i>ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»</i>	5
<i>КОРОТКИЙ ВИКЛАД ТЕОРЕТИЧНОЇ ЧАСТИНИ</i>	6
<i>Тема 1. Сутність фінансів як економічної категорії. Фінансові ресурси держави</i>	6
<i>Тема 2. Фінансова система України</i>	8
<i>Тема 3. Фінансова політика</i>	10
<i>Тема 4. Сутність завдання та функції управління фінансами. Органи управління фінансами</i>	13
<i>Тема 5. Поняття та склад фінансового механізму. Характер впливу фінансо- вого механізму на економічний та соціальний розвиток держави. Роль та особливості фінансового механізму зовнішньоекономічних відносин</i>	15
<i>Тема 6. Методи фінансового впливу на розвиток суспільства</i>	19
<i>Тема 7. Сутність фінансового планування. Методи та принципи фінансового планування. Необхідність, зміст фінансового контролю</i>	21
<i>Тема 8. Державний кредит</i>	23
<i>Тема 9. Державні цільові фонди</i>	25
<i>Тема 10. Фінанси підприємств</i>	27
<i>Тема 11. Формування та перспективи розвитку страхового ринку в Україні</i>	28
<i>Тема 12. Фінансові форми регулювання ринкових відносин. Засоби державного регулювання економіки</i>	30
<i>Тема 13. Державний бюджет</i>	31
<i>Тема 14. Бюджетна система України</i>	33
<i>Тема 15. Бюджетний процес</i>	35
<i>Тема 16. Державні доходи. Державні видатки. Бюджетний дефіцит</i>	39
<i>Тема 17. Податкова система України. Податкова політика</i>	41
Список джерел	43

ВСТУП

Розв'язання складних економічних, науково-технічних та соціальних проблем розвитку ринкової економіки обумовлює необхідність ґрунтовного теоретичного аналізу фундаментальних економічних категорій фінансових відносин.

Фінанси є життєво важливою системою в економіці та суспільстві в цілому. Вони використовуються державою як ефективний регулятор усіх сфер свого економічного життя. Причиною появи фінансів вважається потреба суб'єктів господарювання і держави у фінансових ресурсах, які забезпечують їх діяльність.

Надзвичайно важлива роль фінансів пояснюється тим, що вони: забезпечують розподіл ВВП і фінансові потреби юридичних і фізичних осіб та держави; забезпечують кругообіг фінансових ресурсів, а відтак безперервність відтворення виробництва; здійснюють перерозподіл первинних і вторинних доходів між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, окремими юридичними і фізичними особами; утворюють систему фінансових показників, які відіграють роль індикаторів стану і розвитку економічної та соціальної сфер суспільства; відіграють провідну роль у системі економічних методів керування економікою країни.

Як зазначають автори аналітичної доповіді «Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання»: «Розбалансований сектор державних фінансів сьогодні є однією із найбільш серйозних загроз для економічної безпеки України і одним із головних чинників стримування економічного розвитку та зростання рівня добробуту населення. Хронічні вертикальні та горизонтальні дисбаланси, високий рівень корупції, низька ефективність реалізації державних функцій, що фінансуються з бюджетних фондів, фінансово слабкі регіони, неефективність витрачання бюджетних коштів – без подолання всіх цих негативних явищ розбудова в Україні соціальної, ринкової, інноваційної економіки видається неможливою. Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що без наведення ладу в державних фінансах інші реформи в Україні приречені на невдачу. Власне, через це реформа різних складових сектору державних фінансів називається серед пріоритетів економічної політики Президента України та Кабінету Міністрів України на найближчу перспективу» [].

Вивчення курсу «Фінанси» спрямоване на оволодіння навичками оцінки економічних процесів, які відбуваються в суспільстві, розуміння сутності і тенденцій розвитку фінансових відносин та їх особливостей у сфері державних фінансів і фінансів господарських одиниць, розробки й вирішення актуальних питань теорії і практики розбудови фінансової політики держави.

Дисципліна «Фінанси» за освітньо-професійною програмою має статус нормативної.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

Змістові модулі (ЗМ):

Змістовий модуль 1. Загальнотеоретичні основи фінансів. Сфери та ланки фінансової системи

1. Сутність фінансів як економічної категорії. Фінансові ресурси держави.
2. Фінансова система України.
3. Фінансова політика.
4. Сутність завдання та функції управління фінансами. Органи управління фінансами.
5. Поняття та склад фінансового механізму. Характер впливу фінансового механізму на економічний та соціальний розвиток держави. Роль та особливості фінансового механізму зовнішньоекономічних відносин.
6. Методи фінансового впливу на розвиток суспільства.
7. Сутність фінансового планування. Методи та принципи фінансового планування. Необхідність, зміст фінансового контролю.
8. Державний кредит.
9. Державні цільові фонди.
10. Фінанси підприємств.
11. Формування та перспективи розвитку страхового ринку в Україні.
12. Фінансові форми регулювання ринкових відносин. Засоби державного регулювання економіки.

Змістовий модуль 2. Бюджетний менеджмент

1. Державний бюджет.
2. Бюджетна система України.
3. Бюджетний процес.
4. Державні доходи. Державні видатки. Бюджетний дефіцит.
5. Податкова система України. Податкова політика.

КОРОТКИЙ ВИКЛАД ТЕОРЕТИЧНОЇ ЧАСТИНИ

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСІВ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДЕРЖАВИ

1. Сутність фінансів та фінансових відносин.
2. Фінансові ресурси.
3. Функції фінансів та їх взаємодія.

Сутність фінансів та фінансових відносин

Термін фінанси походить від латинського *finatio, financia* (в перекладі – дохід, готівка), який застосовувався в XIII-XIV ст. для позначення обов'язкової сплати грошей та строку сплати. Фінанси виникли в період формування державності і становлення товарно-грошових відносин. Вперше цей термін почали використовувати у XIII ст. і пов'язували з розвитком державної скарбниці.

Для розуміння фінансів як економічної категорії важливо чітко розрізняти поняття «гроші» і «фінанси». Якщо гроші – це особливий товар, що виконує роль загального еквівалента, то фінанси – це економічні відносини, що здійснюються за допомогою грошей. Тобто, матеріально-речовою основою фінансів є фонди грошових коштів. Фінанси не зводяться до грошових коштів, які суб'єкт має в своєму розпорядженні.

Фінанси пов'язані з виробництвом, обміном, розподілом і використанням валового національного продукту (ВНП) і національного багатства. **Валовий національний продукт** представляє собою вартість вироблених у суспільстві кінцевих благ (товарів та послуг) за певний період часу (як правило, за рік). **Національне багатство** – це сукупність створених та нагромаджених матеріальних благ, якими володіє суспільство, а також природних ресурсів, що враховані та включені в економічний оборот (іншими словами, – знову створена вартість або вартість внутрішнього продукту за винятком спожитих у процесі проведення знарядь і засобів виробництва. Національний дохід включає фонд споживання й фонд нагромадження).

Узагальнення підходів до визначення фінансів дозволяє дати таке визначення: **фінанси** – це економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих коштів з метою виконання функцій і завдань держави й забезпечення умов розширеного відтворення.

Суб'єктами фінансових відносин є державні органи управління, підприємства і установи, громадяни і групи громадян, іноземні інвестори, міжнародні фінансові організації та ін.

В умовах ринкової економіки фінансова діяльність стає одним із визначальних факторів започаткування і розвитку підприємницької діяльності. Тому фінанси є елементом будь-якого господарського процесу від його запровадження до одержання і використання ресурсів. Фінанси відіграють важливу роль в економічному і соціальному розвитку.

Фінансові ресурси

Фінансові ресурси – представляють собою доходи і грошові нагромадження, що формуються в процесі розподілу валового національного продукту у підприємств, організацій, держави.

В залежності від рівня на якому проходить формування і використання фінансових ресурсів, їх поділяють на: *централізовані* (утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, об'єднань, міністерств (Державний бюджет, місцеві бюджети, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, Державний інноваційний фонд, фонди міністерств, відомств, об'єднань та ін.)); *децентралізовані* (створюються окремими суб'єктами господарювання (фонди підприємств, організацій: амортизаційний фонд, фонд оплати праці, фонди, що утворюються з прибутку та призначені для задоволення потреб суб'єктів господарювання)).

Прийнято виділяти наступні джерела формування фінансових ресурсів: головне джерело – Національний дохід; позикові кошти, кошти, що мобілізуються на фінансовому ринку, та кошти, що надходять у порядку перерозподілу.

Напрямами використання фінансових ресурсів на державному рівні виступають: видатки пов'язані із управлінням країною, оборона країни, розвиток економічної інфраструктури, будівництво нових підприємств, структурна перебудова галузей, утримання сітки соціально-культурних установ, фінансування соціального захисту населення, створення матеріальних та фінансових резервів, фінансування міжнародної діяльності, видатки по охороні навколишнього середовища. На рівні підприємств джерелами є: розширене відтворення і розвиток підприємств, вирішення соціальних проблем персоналу, матеріальне стимулювання працюючих, створення фінансових резервів.

Функції фінансів та їх взаємодія

Зміст категорії «фінанси» детальніше виявляється у функціях, які вони виконують.

Фінанси виконують дві функції: розподільчу і контрольну.

Розподільча функція є головною для фінансів і проявляється у процесі розподілу валового національного продукту у вигляді утворення фондів грошових коштів та використання їх за цільовим призначенням.

В процесі дії розподільчої функції найважливішими об'єктами розподілу виступають: валовий національний продукт та національне багатство.

Фінансам притаманна і **функція контролю** за розподілом валового національного продукту по відповідних фондах та їх витрачанням на передбачені законодавством цілі. Дана функція полягає в тому, що за допомогою фінансових важелів і показників здійснюється контроль за діяльністю суб'єкта. Контрольну функцію здійснюють різні суб'єкти: власники підприємства, державні органи управління, громадські організації.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. У чому полягає сутність фінансів. Дати визначення змісту термінів «валовий національний продукт», «національне багатство».
2. Визначити, що представляють собою фінансові ресурси. Які види фінансових ресурсів, в залежності від рівня на якому проходить їх формування і використання, прийнято виділяти.
3. Окреслити призначення кожної з функцій фінансів.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
2; 7; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 66; 67; 68.*

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1. Зміст та порядок будови фінансової системи.
2. Характеристика державних фінансів, як ланки фінансової системи.
3. Фінанси підприємств: зміст та принципи формування.

Зміст та порядок будови фінансової системи

Фінансова система – це сукупність окремих сфер фінансових відносин, які пов'язані між собою, функціонують за рахунок централізованих або децентралізованих фондів грошових коштів, мають відповідний апарат управління та правове забезпечення.

Будова фінансової системи представлена трьома сферами фінансових відносин: фінанси держави; фінанси підприємств та фінанси населення.

Фінанси держави – сукупність грошових фондів, керованих державними органами з метою забезпечення загальнодержавних і соціальних потреб. Державні фінанси формують ресурси головним чином за рахунок вилучення через оподаткування частини доходу з інших підсистем фінансової системи.

Фінанси підприємств – представляють систему грошових потоків, що виникають при здійсненні ними виробничого процесу.

Фінанси населення – кошти фізичних осіб, використовувані в особистих цілях на споживання або нагромадження.

Взаємозалежність ланок фінансової системи визначається єдиною сутністю фінансів. Через фінансову систему держава впливає на формування централізованих і децентралізованих грошових фондів, фондів нагромадження й споживання, використовуючи для цього податки, видатки державного бюджету, державний кредит. *Всі сфери і ланки фінансової системи існують взаємопов'язано, але центральне місце серед них займають бюджети.*

Характеристика державних фінансів, як ланки фінансової системи

Державні фінанси є головною ланкою фінансової системи країни, яка опосередковує майже 80% усіх фінансових відносин і включає різноманітні фінансові інститути, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність (рис.1).

Усі структурні компоненти державних фінансів мають власну сферу функціонування й, у той же час, тісно зв'язані між собою.

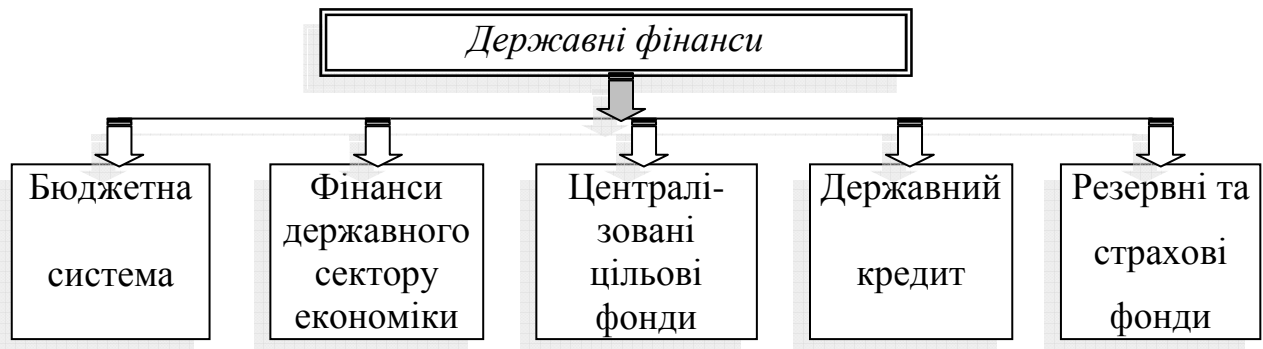

Рис.1 – Перелік складових державних фінансів України

Фінанси державного сектору економіки включають два структурні елементи:

1) *Фінанси державних підприємств (організацій)* – тобто систему економічних відносин щодо формування, розподілу й використання фінансових ресурсів на підприємствах з державним капіталом для забезпечення ефективного розвитку їх на всіх стадіях життєвого циклу.

2) *Фінанси підприємств комунальної власності*. Дані підприємства забезпечують населення, підприємства міста послугами енерго-, газо- і водопостачання, телекомунікації й т.ін.

Централізовані цільові (позабюджетні) фонди – кошти уряду й місцевих органів самоврядування, пов'язані з фінансуванням певних видатків, що не включаються в бюджет.

Державний кредит – сукупність кредитних відносин, у яких позичальником виступає держава (в особі МФУ, республіканських і місцевих органів влади), а кредиторами – юридичні або фізичні особи.

Резервні й страхові фонди (або загальнодержавні фінансові резерви) – це грошові ресурси, що резервуються державою для забезпечення непередбачених видатків і спеціальних потреб (рис.2).

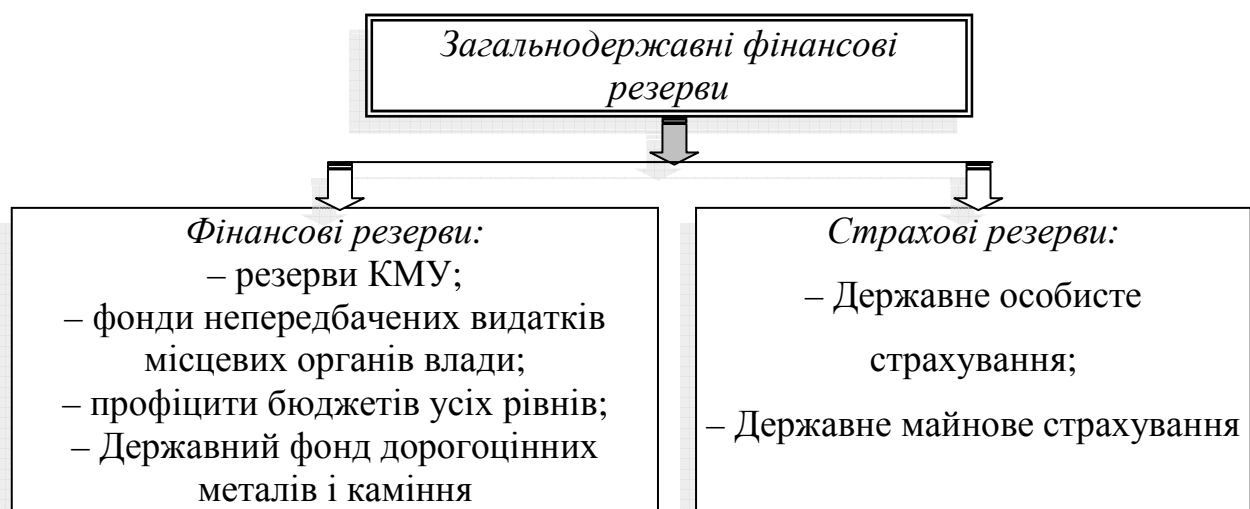

Рис.2 – Склад загальнодержавних фінансових резервів

Резервний фонд КМУ створений для фінансування невідкладних видатків в економіці, інших заходів, які не передбачені й не могли бути передбачені під час затвердження Державного бюджету України.

Державне особисте й майнове страхування виступає одним з методів створення страхових фондів для відшкодування збитків громадянам і господарюючим структурам у випадку настання страхового випадку.

Фінанси підприємств: зміст та принципи формування

В складі фінансів підприємств, у свою чергу, прийнято виокремлювати:

- 1) фінанси комерційних підприємств;
- 2) фінанси некомерційних організацій і установ;
- 3) фінанси громадських організацій і добродійних фондів.

Крім того, в таких ланках фінансової системи як фінанси комерційних підприємств, фінанси некомерційних організацій і установ, можна продовжити поділ в залежності від галузевої ознаки і за формами власності.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Розкрити зміст поняття «фінансова система». Перелічити основні складові.
2. Охарактеризувати зміст державних фінансів, як ланки фінансової системи.
3. Перелічити структурні складові фінансів підприємств.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
8-9; 18; 22; 24; 27; 35; 39; 42-43; 50; 55-57; 61; 66-68.*

ТЕМА 3. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

1. Зміст фінансової політики, як одного з напрямів впливу фінансів на економічний і соціальний розвиток суспільства.
2. Фінансова стратегія і фінансова тактика.
3. Теоретичні концепції фінансової політики.

Зміст фінансової політики, як одного з напрямів впливу фінансів на економічний і соціальний розвиток суспільства

Фінансова політика має самостійне значення і водночас є важливим засобом реалізації політики держави в будь-якій сфері суспільної діяльності – в економіці, соціальній сфері, військовій реформі, в міжнародних відносинах тощо.

Фінансова політика – це:

- визначення цілей, завдань, на вирішення яких спрямовується процес формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів;
- або, особлива сфера економічної діяльності держави спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і використання, що здійснюються через фінансову систему задля забезпечення функцій держави.

Головним завданням фінансової політики є забезпечення реалізації тієї чи іншої державної програми відповідними фінансовими ресурсами.

Проявляється фінансова політика у (рис.3).

Фінансову політику проводять різні суб'єкти: державні органи управління, менеджери підприємств і установ, правління спільних підприємств, окремі громадяни та їх об'єднання, іноземні особи та ін.

Фінансова політика, яка здійснюється *на рівні підприємств*, одержала назву «*фінансовий менеджмент*», функціями якого є планування і прогнозування розвитку

фінансів підприємства. Фінансовий менеджмент проводить аналіз та контроль за формуванням і використанням ресурсів. Фінансова політика *на державному рівні* в Україні проводиться Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Національним банком України та іншими органами державної виконавчої влади.

Рис.3 – Основні заходи фінансової політики

Реалізація фінансової політики забезпечується сукупністю заходів держави, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і перерозподіл для виконання державою її функцій і програм.

Фінансова стратегія і фінансова тактика

Залежно від тривалості періоду і характеру завдань, що вирішуються, фінансова політика поділяється на *фінансову стратегію* і *фінансову тактику*.

Фінансова стратегія – довготривалий курс фінансової політики, розрахований на перспективу, який передбачає вирішення великомасштабних завдань, визначених економічною і соціальною стратегією.

Фінансова тактика спрямована на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку суспільства за допомогою перегрупування фінансових ресурсів і зміни способів організації фінансових зв'язків.

Стратегія й тактика фінансової політики взаємозалежні: стратегія створює сприятливі можливості для розв'язку тактичних завдань; тактика ж – дозволяє в більш стислий термін з найменшими втратами вирішувати завдання, намічені фінансовою стратегією.

Щоб краще усвідомити зміст, завдання і вимоги до фінансової політики, виділяють як *самостійні складові податкову, бюджетну, грошово-кредитну і міжнародну фінансову політику*.

Податкова політика реалізує інтереси держави. Її головне призначення – вилучення частини ВВП на загальнодержавні потреби, перерозподіляючи ці кошти через бюджет.

Під **бюджетною політикою** розуміють визначення державою: джерел формування доходів державного і місцевих бюджетів; пріоритетних напрямів

видатків бюджету; допустимих меж розбалансованості бюджету; джерел фінансування бюджетного дефіциту; принципів взаємовідносин між окремими ланками бюджетної системи.

Під **грошово-кредитною політикою** розуміють забезпечення стабільності грошового обігу через управління емісією, регулювання інфляції і курсу національної грошової одиниці; забезпечення своєчасності розрахунків у народному господарстві і в різних ланках фінансової системи через регламентацію і регулювання діяльності банківської системи; управління діяльністю фінансового ринку через регламентацію емісії і розміщення державних і корпоративних цінних паперів і регулювання їх дохідності.

Дедалі більшого значення набуває **міжнародна фінансова політика**. В її основу покладено управління валютно-фінансовими і кредитними відносинами у сфері міжнародних відносин.

Держава захищає свої інтереси через **митну і валютну політику**. Відповідно до заінтересованості держави в розширенні або скороченні свого експорту чи імпорту застосовується система митних платежів або конкретний митний режим.

Теоретичні концепції фінансової політики

Зміст фінансової політики, її основні напрями ґрунтуються на теоретичних концепціях, які визначають ступінь участі держави в управлінні економікою і використанні окремих інструментів реалізації фінансової політики, тобто конкретних форм організації фінансових відносин.

Основні теоретичні положення, що стосуються фінансів та фінансової політики держави в ХХ ст. сформулювали класики буржуазної політекономії Адам Сміт (1723-1790) і Давид Рікардо (1772-1823), а також англійський економіст Джон Мейнард Кейнс (1883-1946) та їх послідовники.

Сутність концепції основоположників класичної політекономії Адама Сміта і Давида Рікардо зводилась до невтручання держави в економіку, збереження вільної конкуренції. У ній головна роль у регулюванні економічного життя суспільства відводилася ринковому механізму.

На відміну від попередньої теоретичної концепції кейнсіанська фінансова політика допускала можливість бюджетного дефіциту. Це обумовило розвиток державного кредиту. Дефіцитне фінансування державних витрат веде до розвитку ринку позичкового капіталу. Державні позики стають другим, після податків, джерелом формування фінансових ресурсів держави, що, у свою чергу, посилює роль фінансів у перерозподілі національного доходу.

У 70-х роках особливості фінансової політики визначаються неокласичним напрямом економічної теорії. У цей період процес розширеного відтворення в країнах з ринковою економікою характеризується різким підвищенням нестабільності, сповільненням темпів економічного зростання, збільшенням резервної армії праці, зростанням бюджетного дефіциту, державного боргу, інфляції. Циклічні кризи 1974-1975 та 1980-1982 рр. переплелися з валютно-фінансовою, енергетичною, сировинною, екологічною та продовольчою кризами на тлі структурних змін, що відбувались у продуктивних силах.

У сучасних умовах більшість розвинутих країн у своїй фінансовій політиці використовують різні елементи як кейнсіанської, так і некейнсіанської системи державного регулювання.

У країнах соціалістичної орієнтації фінансова політика формувалась під впливом марксистсько-ленінської теорії сутності і функцій соціалістичної держави і спиралась на принцип фінансової централізації. Фінансова централізація передбачала не тільки концентрацію переважної частини фінансових ресурсів у розпорядженні держави, а й монополію держави в організації фінансових відносин.

Фінансова політика на нинішньому етапі повинна характеризуватись якісно новими підходами до суб'єктів господарювання з урахуванням переходу на ринкові відносини, реформи цін, оплати праці, податкової і кредитної систем, спрямованих на формування нового фінансового механізму.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Пояснити зміст та особливості реалізації фінансової політики.
2. В чому полягає принципова відмінність фінансової стратегії і фінансової тактики.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:

1; 16; 20; 27-28; 33; 36-37; 55; 66; 71.

ТЕМА 4. СУТНІСТЬ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ

1. Управління фінансами: сутність та складові процеси.
2. Перелік органів управління фінансами.

Управління фінансами: сутність та складові процеси

Важливою складовою фінансового механізму є **управління фінансами** – тобто процес управління формуванням і використанням фондів фінансових ресурсів на рівні держави, підприємницьких структур, інших господарських об'єднань і громадян, якщо вони здійснюють фінансові операції, за допомогою специфічних прийомів і методів.

Управлінська діяльність включає наступні функціональні елементи: планування, оперативне управління, контроль.

Фінансовий контроль як одна із функцій управління фінансами являє собою особливу діяльність щодо перевірки формування й використання фондів фінансових ресурсів у процесі створення, розподілу та споживання валового внутрішнього продукту з метою оцінювання обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання.

Залежно від суб'єктів, які здійснюють контроль, розрізняють такі *види фінансового контролю*: загальнодержавний, муніципальний, відомчий, внутрішньогосподарський, громадський та аудиторський.

Основна особливість *загальнодержавного контролю* полягає в тому, що він є позавідомчим, проводиться стосовно будь-якого суб'єкта незалежно від його відомчої належності і підпорядкування.

Об'єктом *муніципального контролю* є місцеві бюджети, позабюджетні фонди, господарсько-фінансова діяльність підприємств і організацій комунальної власності.

Суб'єктами *відомчого* фінансового контролю є контрольно-ревізійні служби галузевих міністерств, відомств та інших вищих органів управління. Відомчий фінансовий контроль поширюється на підвідомчі підприємства, організації та установи.

Внутрішньогосподарський фінансовий контроль здійснюється економічними службами підприємств, організацій, установ (бухгалтерія, фінансовий відділ тощо).

Громадський фінансовий контроль здійснюють громадські організації (партії, рухи, профспілкові організації). Він може проводитись групами спеціалістів, які створюються при комітетах Верховної Ради, комісіях Рад народних депутатів, а також безпосередньо на підприємствах.

Аудит – це незалежний фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Закон визначає аудит як перевірку публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Аудит здійснюється незалежними особами – аудиторами або аудиторськими фірмами.

Перелік органів управління фінансами

Розподіл функцій в управлінні фінансами між органами державної влади і управління:

1. *Верховна Рада України*, як єдиний орган законодавчої влади, приймає закони, в тому числі з фінансових питань, затверджує Державний бюджет України та вносить зміни до нього; здійснює контроль за виконанням Державного бюджету України; приймає рішення щодо звіту про його виконання; визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики.

2. *Президент України*, як глава держави, створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

3. *Кабінет Міністрів України*, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці і зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; організовує розробку проекту закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, надає Верховній Раді України звіт про його виконання.

4. *Міністерство фінансів України*, як центральний орган державної виконавчої влади, підпорядкований Кабінету Міністрів України, забезпечує проведення єдиної державної фінансової, бюджетної, податкової політики.

Міністерству фінансів України підпорядковуються Державне Казначейство України, Головне контрольно-ревізійне управління України, Державна пробірна палата.

5. Головним завданням *Державної контрольно-ревізійної служби* є здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів, розробка пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому.

6. Державне казначейство створене з метою ефективного управління коштами Державного бюджету України, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті.

7. Державна податкова служба в Україні має статус міністерства і є центральним органом виконавчої влади, створена з метою посилення контролю за справами податків, зборів та інших обов'язкових платежів, зміцнення виконавської дисципліни.

8. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі бюджету і фінансів:

- самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети;
- самостійно розпоряджаються коштами місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання;
- використовують вільні бюджетні кошти, додатково одержані в процесі виконання місцевих бюджетів тощо;

9. У системі органів державної влади, які здійснюють управління фінансами, центральне місце належить Міністерству фінансів України. В сучасних умовах створення основ ринкового господарства змінюється роль Міністерства фінансів у системі управління державою, а також розширюються і доповнюються його завдання і функції.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Обґрунтувати необхідність здійснення управління фінансами.
2. Розкрити сутність складових процесів управління фінансами.
3. Проаналізувати функції та повноваження органів управління фінансами.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
1-4; 13; 16; 19; 21; 41; 48; 62; 72.*

ТЕМА 5. ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ. ХАРАКТЕР ВПЛИВУ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ. РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1. Сутність та структура фінансового механізму.
2. Фінансове планування й прогнозування, як елементи фінансового механізму.
3. Зміст та роль фінансових показників в структурі фінансового механізму.
4. Фінансове законодавство.
5. Склад фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності.

Сутність та структура фінансового механізму

Завдання фінансової політики реалізуються через фінансовий механізм.

Фінансовий механізм – сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Складовими елементами фінансового механізму є (рис.4).

Функціонування фінансового механізму відбувається в різних сферах і ланках фінансових відносин. Звідси складовими фінансового механізму є: фінансовий механізм комерційних підприємств, фінансовий механізм некомерційних організацій і установ, страховий механізм, механізм функціонування державних фінансів та ін. Ураховуючи, що в процесі кругообігу коштів у народному господарстві фінансові і кредитні ресурси тісно взаємозв'язані і практично нероздільні, деякі вчені-економісти схильні розглядати єдиний фінансово-кредитний механізм.

Рис.4 – Структура фінансового механізму

Поєднання елементів фінансового механізму становить його «конструкцію», яка приводиться в дію встановленням кількісних параметрів кожного елемента, тобто визначення ставок і норм вилучення коштів, обсягу фондів, рівня видатків та ін.

Фінансове планування й прогнозування, як елементи фінансового механізму

Вихідною складовою фінансового механізму є **фінансове планування й прогнозування**. За його допомогою залучаються інші структурні елементи фінансового механізму, такі як фінансові показники, норми і нормативи, ліміти, резерви, фінансові стимули.

Планування – це процес визначення цілей, які передбачає досягти суб'єкт за певний період, а також способів досягнення цих цілей. Процес планування будь-якої діяльності найчастіше починається з розробки прогнозу подальшого розвитку на плановий період.

Прогнозування – це процес передбачення, побудований на ймовірності, науково обґрунтованому судженні про перспективи розвитку об'єкта в майбутньому.

Можна сказати, що *прогнозування* – це передбачення, яке поділяється на:

– *наукове передбачення* (базується на знаннях закономірностей розвитку природи, суспільства та мислення);

– *ненаукове передбачення*, яке, у свою чергу, включає: інтуїтивне (базується на передчуттях людини), повсякденне (базується на так званому життєвому досвіді, пов'язаному з аналогіями, прикметами тощо) та релігійне або псевдопередбачення (ще називають пророцтвом, тобто вірою в надприродні сили, забобони та інше).

У процесі фінансового планування й прогнозування визначаються обсяги фінансових ресурсів, які створюватимуться в державі в цілому, обсяги ресурсів, що зосереджуватимуться й розподілятимуться через бюджетну систему й інші фінансові інститути, а також тих, які перебуватимуть у розпорядженні підприємницьких структур і населення.

Зміст та роль фінансових показників в структурі фінансового механізму

У процесі фінансового планування й прогнозування розраховуються відповідні фінансові показники.

Фінансові показники – це абсолютні або відносні величини, які характеризують створення й використання фінансових ресурсів в економіці держави, її фінансове становище, результати господарської діяльності підприємницьких структур, рівень доходів населення, розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту за допомогою фінансів.

До зведених фінансових показників належать: загальний обсяг фінансових ресурсів, обсяги доходів і видатків бюджету, обсяг грошових нагромаджень в економіці та ін. Зведені показники складаються з індивідуальних. Так, зведений показник доходів бюджету можна деталізувати за такими показниками: платежі населення, підприємницьких структур, неподаткові надходження тощо.

Важливими елементами фінансового механізму є фінансові норми, нормативи, ліміти, резерви, стимули – їх ще називають **фінансовими важелями**.

Серед усіх фінансових важелів особливе місце посідають *податки і збори*, з допомогою яких держава мобілізує кошти для виконання покладених на неї функцій, а також впливає на підприємницьку діяльність, сприяє інвестиційній активності, визначає пропорції нагромадження і споживання, забезпечує раціональне використання обмежених природних ресурсів тощо.

Ліміти є певним обмеженням на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина. **Резерви** мають нейтралізувати вплив непередбачуваних факторів, що можуть виникнути у майбутньому. Для зацікавлення суб'єктів господарювання в досягненні певних результатів використовуються **фінансові стимули** передбачають застосування як матеріального заохочення, так і економічних санкцій.

До *стимулів* належать: бюджетне фінансування ефективних напрямів розвитку народного господарства (в тому числі дотації підприємствам, діяльність яких має важливе значення для економіки), фінансування підготовки і перепідготовки кадрів, спеціальні фінансові пільги (пільги щодо податків та можливість проведення прискореної амортизації).

У фінансових важелях важливе місце посідають **фінансові санкції** як особливі форми організації фінансових відносин, покликані посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання щодо виконання взятих зобов'язань (договірних умов, сплати податків і зборів тощо). В умовах ринку роль фінансових санкцій значно зростає. Найбільш поширеними серед них є штраф і пеня.

Штраф – це засіб матеріального впливу на винних у порушенні законодавства, угод або чинних правил. Накладається, як правило, в твердій грошовій сумі.

Пеня – застосовується у разі несвочасного виконання грошових зобов'язань і нараховується за кожен день прострочення. Розмір пені встановлюється в процентах від суми простроченого платежу.

Окрім фінансового стимулювання фінансовий механізм впливає на створення та використання фондів фінансових ресурсів шляхом бюджетного фінансування та кредитування.

Бюджетне фінансування – надання коштів з бюджетів усіх рівнів економічним суб'єктам на безповоротній основі. Застосовуючи його держава цілеспрямована розподіляє й перерозподіляє фінансові ресурси між виробничими й невиробничими сферами, між галузями економіки, між окремими верствами населення. Бюджетне фінансування може здійснюватися у вигляді:

1) **дотацій** – сума коштів, які виділяються з державного або місцевого бюджету для надання фінансової підтримки підприємствам, у яких витрати на виробництво й реалізацію продукції не покриваються отриманими доходами. Дотації направляють також на підтримку відносно низьких роздрібних цін на окремі товари для населення. При певних несприятливих умовах дотації лягають важким тягарем на бюджет, приводять до його дефіцитності. Виділяються дотації з вищого бюджету бюджету нижчого рівня на суму відсутніх доходів при неможливості скорочення витрат. *Не мають строго цільового призначення.*

2) **субсидій** – вид допомоги в грошовій/натуральній формі, наданий із коштів Державного/місцевого бюджету на фінансування конкретних установ, заходів або громадян. Розрізняють прямі й непрямі субсидії. Непрямі субсидії реалізуються через пільгову податкову й грошово-кредитну політику механізм ціноутворення, прискорену амортизацію.

3) **субвенцій** – форма фінансової допомоги держави місцевим органам влади, яка: а) надається з метою забезпечення виконання намічених завдань, цільових програм; б) виділяється на основі одночасної участі у фінансуванні і місцевих бюджетів.

Фінансове законодавство

Для нормального функціонування фінансового механізму, а в його складі фінансових методів і важелів, необхідне відповідне їх нормативно-правове забезпечення. Насамперед це Конституція України, велика кількість законів, а також підзаконних нормативно-правових актів.

Закони приймаються найвищим законодавчим органом – Верховною Радою України, є обов'язковими до виконання, мають вищу юридичну силу відносно інших нормативних актів. Велике значення в регламентації фінансових відносин мають такі закони: Господарський Кодекс, Цивільний Кодекс; Податковий Кодекс України; Закони України «Про господарські товариства», «Про власність» та інші.

Підзаконні нормативно-правові акти приймаються компетентними державними органами на підставі чинних законів та на їх виконання. До таких документів належать Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, інструкції, накази міністерств, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, тощо.

Досвід розвитку економіки в умовах ринку в багатьох зарубіжних країнах підтверджує, що стабільність економічного зростання й підвищення суспільного

добробуту потребують постійного вдосконалення фінансового механізму в кожній із його складових.

Склад фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності

В умовах євро інтеграційних процесів вітчизняної економіки та глобалізації міжнародних фінансових відносин регулювання фінансових потоків у зовнішньоекономічної діяльності стає все більш актуальнішим. Отже, необхідно приділяти особливу увагу валютно-фінансовому механізму як основі регулювання валютно-фінансових потоків держави.

Валютно-фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності у більшості випадків розглядають як сукупність валютних, фінансових та кредитних методів, інструментів і важелів впливу на зовнішньоекономічну діяльність держави.

Потоки валютно-фінансових та кредитних ресурсів у зовнішньоекономічної діяльності тісно взаємопов'язані й практично нерозривні, що зумовлює правомірність розгляду валютних, фінансових та кредитних методів у рамках єдиного валютно-фінансового механізму.

До основних *фінансових методів впливу на зовнішньоекономічну діяльність* прийнято відносити: оподаткування, квотування, методи ціноутворення, інвестування.

Інструментарієм фінансових методів впливу є експортні субсидії, експортні премії, інвестиції, податкові пільги, акцизи та інші збори, ціни, дотації.

Розглянуті методи та інструменти складають підсистему валютно-фінансового регулювання.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. В чому полягає зміст поняття «фінансовий механізм».
2. Охарактеризувати риси фінансового планування й прогнозування, як елементів фінансового механізму.
3. Проаналізувати роль та відмінні риси інших складових фінансового механізму.
4. Пояснити, актуальність та необхідність використання у сучасних умовах засобів фінансового механізму зовнішньоекономічних відносин.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
35; 38; 44; 46; 48; 50; 60-61; 64; 66; 71.

ТЕМА 6. МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

1. Загальнотеоретичні аспекти застосування відповідних методів фінансового впливу на розвиток суспільства.
2. Організаційні аспекти функціонування фінансового забезпечення, як методу фінансового впливу.
3. Характерні риси фінансового регулювання, як методу фінансового впливу.

Загальнотеоретичні аспекти застосування відповідних методів фінансового впливу на розвиток суспільства

Виділяють два базових *методи фінансового впливу* на соціально-економічний системи: фінансове забезпечення і фінансове регулювання.

Ці два методи є глобальними й узагальнюючими. Вони включають окремі часткові методи, отже їх можна виділити як структурні підсистеми фінансового механізму, що характеризують зміст впливу фінансів на різні сторони розвитку суспільства.

Установлення пріоритетності того чи іншого методу лежить в основі визначення напрямів фінансової політики держави. Чим вищий рівень розвитку суспільства й економіки, тим важливішою є роль фінансового регулювання.

Використання ж засобів фінансового забезпечення, причому переважно у формі неперворотного бюджетного фінансування, домінувало в умовах адміністративно-командної системи управління.

Навпаки, в умовах ринкових відносин на перший план виходить підсистема фінансового регулювання, бо саме вона робить ринок регульованим, а не стихійним.

При цьому підсистеми фінансового забезпечення та фінансового регулювання тісно взаємопов'язані – встановлена в той чи інший період система фінансового забезпечення потребує відповідного фінансового регулювання.

Організаційні аспекти функціонування фінансового забезпечення, як методу фінансового впливу

Фінансове забезпечення може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнього фінансування.

Різні форми фінансового забезпечення використовуються на практиці одночасно через установлення оптимального для даного етапу розвитку суспільства чи для конкретного суб'єкта співвідношення між ними.

Наприклад, одним з головних завдань фінансового менеджменту на підприємствах є оптимізація співвідношення між власним та позиковим капіталом.

Досліджуючи фінансовий механізм макроекономічного регулювання, до форм фінансового забезпечення включають також страхування. Страхування є формою фінансового забезпечення, пов'язаного з відшкодуванням збитків чи втрат у фінансових ресурсах або доходах (крім функції фінансового забезпечення певних ризиків, страхування є однією з форм фінансового забезпечення в окремих сферах діяльності, у першу чергу, в охороні здоров'я та в пенсійному забезпеченні).

Характерні риси фінансового регулювання, як методу фінансового впливу

Фінансове регулювання полягає у регламентуванні розподільчих відносин у суспільстві й на окремих підприємствах.

В підсистемі фінансового регулювання виділяють два методи розподілу доходів:

1) *сальдовий метод* – передбачає виділення підсумкового (сальдового) елемента в розподілі доходу (саме цей сальдовий елемент несе основне стимулююче навантаження);

2) *нормативний метод* – полягає в тому, що всі елементи розподілу визначаються за нормативами, які встановлюються стосовно об'єкта розподілу.

Нормативним є розподіл прибутку при його оподаткуванні. Вибір методу розподільчих відносин є дуже важливим етапом побудови системи фінансового регулювання.

Є необґрунтованим протиставляти один метод іншому, бо суть не тільки і не стільки в методі, а в тому, чим він наповнюється, тобто які елементи розподільчих відносин включає. При сальдовому методі головне – виділення підсумкового елемента. При нормативному методі розподілу дуже важливо встановити оптимальне співвідношення між нормативним регламентуванням та самостійністю юридичних і фізичних осіб у витрачанні коштів.

Метод фінансового регулювання визначає характер дії фінансового механізму.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Розкрити зміст необхідності застосування відповідних методів фінансового впливу на розвиток суспільства.
2. Фінансове забезпечення, як метод фінансового впливу: визначення змісту та актуальності.
3. Поясніть відмінності між методами фінансового регулювання.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
2; 7; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 64; 66; 67; 68.*

ТЕМА 7. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ. МЕТОДИ ТА ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ. НЕОБХІДНІСТЬ, ЗМІСТ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Сутність та характерні риси фінансового планування.
2. Фінансовий контроль: зміст та необхідність.

Сутність та характерні риси фінансового планування

Планування – це процес визначення цілей, які передбачає досягти суб'єкт за певний період, а також способів досягнення цих цілей. Процес планування будь-якої діяльності найчастіше починається з розробки прогнозу подальшого розвитку на плановий період.

Фінансове планування – діяльність зі складання планів формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, їх об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць, країни в цілому.

Об'єктом фінансового планування є фінансові ресурси, що утворюються в процесі розподілу і перерозподілу ВВП, а результатом – різні види фінансових планів і прогнозів. **Фінансовий план** – це план формування і використання фінансових ресурсів.

Діяльність, пов'язана зі складанням кожного фінансового плану, передбачає виконання певних видів робіт із використанням відповідних *методів*, а саме:

1) *нормативного методу* (під час розрахунку фінансових показників за основу беруться фінансові нормативи, до яких належать норми амортизаційних відрахувань, рентабельності окремих видів товарів, робіт та послуг, обігових коштів, ставки заробітної плати, норми витрачання коштів у бюджетних установах, норми відрахувань до фондів соціального призначення тощо;

2) *розрахунково-аналітичного методу* (ґрунтується на фактичних показниках фінансової діяльності у попередні звітні періоди;

3) *балансового методу* (передбачає відповідність видатків джерелам їх покриття, ув'язку всіх розділів фінансового плану, фінансових і виробничих показників, унаслідок чого досягається збалансованість плану);

4) *методу економіко-математичного моделювання* (ґрунтується він на розробленні математичної моделі фінансової діяльності підприємства або держави в плановому періоді).

Фінансовий контроль: зміст та необхідність

Фінансовий контроль як одна із функцій управління фінансами являє собою особливу діяльність щодо перевірки формування й використання фондів фінансових ресурсів у процесі створення, розподілу та споживання валового внутрішнього продукту з метою оцінювання обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання.

Найважливіші принципи фінансового контролю: незалежність; гласність; превентивність (попереджувальний характер); дієвість; регулярність; об'єктивність; всеохоплюючий характер.

Залежно від суб'єктів, які здійснюють контроль, розрізняють такі *види фінансового контролю*: загальнодержавний, муніципальний, відомчий, внутрішньогосподарський, громадський, аудиторський.

Основна особливість *загальнодержавного контролю* полягає в тому, що він є позавідомчим, проводиться стосовно будь-якого суб'єкта незалежно від його відомчої належності і підпорядкування. Цей контроль здійснюється державними органами законодавчої і виконавчої влади і спеціальними державними органами контролю.

Об'єктом *муніципального контролю* є місцеві бюджети, позабюджетні фонди, господарсько-фінансова діяльність підприємств і організацій комунальної власності. Забезпечення стабільних фінансових основ місцевої влади і фінансової автономії місцевого самоврядування сприяють подальшому розвитку муніципального фінансового контролю.

Суб'єктами *відомчого фінансового контролю* є контрольно-ревізійні служби галузевих міністерств, відомств та інших вищих органів управління. Відомчий фінансовий контроль поширюється на підвідомчі підприємства, організації та установи.

Внутрішньогосподарський фінансовий контроль здійснюється економічними службами підприємств, організацій, установ (бухгалтерія, фінансовий відділ тощо).

Громадський фінансовий контроль здійснюють громадські організації (партії, рухи, профспілкові організації). Він може проводитись групами спеціалістів, які створюються при комітетах Верховної Ради, комісіях Рад народних депутатів, а також безпосередньо на підприємствах.

Аудит – це незалежний фінансовий контроль, заснований на комерційних засадах. Закон визначає аудит як перевірку публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Залежно від часу проведення виділяють такі *форми фінансового контролю*:

- попередній (проводиться до здійснення фінансових операцій);
- поточний (проводиться у процесі фінансових операцій: перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат та ін.);
- наступний (проводиться після закінчення певних періодів, за підсумками місяця, кварталу, року).

Методи фінансового контролю, як конкретні способи і прийоми його проведення, включають:

1) ревізії – це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття недостач, витрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. Ревізії бувають: комплексні (охоплюють усі сторони діяльності підприємства), часткові (охоплюють лише її окремі сторони), тематичні (одночасно проводяться в однотипних установах з певного переліку питань); планові і позапланові; суцільні й вибіркові (залежно від повноти залучення документів).

2) тематичні перевірки, обстеження, безперервне відстежування фінансової діяльності.

Перевірка – здійснюється з метою докладного вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. «Фінансове планування» – зміст та риси.
2. Обґрунтувати необхідність реалізації заходів фінансового контролю.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
8-9; 18; 22; 24; 27; 35; 39; 42-43; 50; 55-57; 61; 66-68.

ТЕМА 8. ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ

1. Основні сутності риси державного кредиту, як ланки загальнодержавних фінансів.
2. Перелік застосовуваних форм внутрішнього державного кредиту.

Основні сутності риси державного кредиту, як ланки загальнодержавних фінансів

Державний кредит – сукупність кредитних відносин, у яких позичальником виступає держава (в особі МФУ, республіканських і місцевих органів влади), а кредитором – юридичні або фізичні особи.

Необхідність використання державного кредиту обумовлена неможливістю задоволення потреб суспільства за рахунок бюджетних доходів.

Величина державного кредиту, що регулюється законодавством, може виступати індикатором раціональності, ефективності фінансової політики держави. Державний кредит використовується з метою мобілізації додаткових грошових ресурсів для покриття бюджетного дефіциту без проведення грошової емісії. Дана операція спричиняє покладання важкого тягаря на видаткову частину бюджету, тому що вимагає витрат на обслуговування боргу.

Головною причиною наявності державного кредиту в сучасних умовах є дефіцит бюджетних коштів. І тому, перш за все, кошти що залучаються за допомогою державного кредиту передаються органам державного управління для покриття бюджетного дефіциту. Така практика є більш доцільною у порівнянні з емісією грошей, наслідком якої є посилення інфляції.

У державного і банківського кредиту є спільні засади функціонування, справа в тому, що вони надаються на принципах поверненості, строковості і платності. Відмінність банківського кредиту полягає у тому, що він призначений у більшості випадків для задоволення виробничих потреб суб'єктів господарювання.

Перелік застосовуваних форм внутрішнього державного кредиту

Найважливішими формами державного кредиту є:

- державні позики;
- використання частини вкладів населення в ощадних установах;
- грошово-речові лотереї;
- використання коштів державного позичкового фонду.

Найбільш поширена форма державного кредиту – це *державні позики*. Вони можуть випускатися центральними і місцевими органами державної влади. В залежності від строку, на який здійснено випуск, розрізняють короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 5 років) і довгострокові (понад 5 років) позики.

Крім випуску позик, держава використовує *кошти населення, розміщені в ощадних установах*. Це є ще однією, досить розповсюдженою формою державного кредиту, яка супроводжується випуском цінних паперів (ощадних сертифікатів) або безоблігаційних позик.

Грошово-речові лотереї, як форма державного кредиту, мають тривалу історію. Вони досить активно використовувались в СРСР для поповнення доходів бюджетів.

Функціонування і розвиток державного кредиту веде до утворення **державного боргу**, який представляє собою сукупність строкових боргових зобов'язань Уряду в грошовій формі. Державний борг складається з державного внутрішнього і державного зовнішнього боргу.

Згідно із діючим законодавством, державний внутрішній борг гарантується всім майном, що перебуває у загальнодержавній власності.

Відомості про стан і розміри державного внутрішнього боргу України щорічно публікуються Міністерством фінансів у загальнодоступному виданні. Управління державним боргом України покладено на Міністерство фінансів України, а в його складі – на казначейство. Контроль за утворенням та погашенням державного внутрішнього боргу України здійснює Рахункова палата України.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Наведіть визначення сутності терміну «державний кредит».
2. Поясніть, в яких формах державний кредит здійснюється в умовах ринкової економіки?
3. Який зв'язок державного кредиту з бюджетним дефіцитом?
4. Обґрунтуйте, що представляє собою державний борг?
5. В чому полягає діяльність Міністерства фінансів України по управлінню державним боргом України?

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:

1; 16; 20; 27-28; 33; 36-37; 55; 66; 71.

ТЕМА 9. ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

1. Загальна характеристика цільових фондів.
2. Призначення, особливості формування основних державних цільових фондів.

Загальна характеристика цільових фондів

Централізовані цільові (позабюджетні) фонди – кошти уряду й місцевих органів самоврядування, пов'язані з фінансуванням певних видатків, що не включаються в бюджет.

Формування позабюджетних фондів здійснюється за рахунок обов'язкових відрахувань, що мають строго цільове призначення. За допомогою позабюджетних фондів відбувається фінансування видатків еквівалентне більш ніж половині доходів державного бюджету.

Джерелами створення державних цільових фондів виступають: виділення витрат Державного бюджету на конкретні цілі, що мають першочергове значення для держави в даний момент; формування спеціальних фондів, що мають самостійні джерела доходів.

Шляхом використання коштів державних цільових фондів обумовлюється:

- вплив на процес виробництва шляхом фінансування і кредитування підприємств;
- соціальна допомога населенню шляхом виплат пенсій, субсидій;
- забезпечення природно-охоронних заходів;
- надання позик.

Цільові фонди визначеною мірою доповнюють Державний бюджет, *мають строго цільове призначення і на інші цілі не використовуються.*

Призначення, особливості формування основних державних цільових фондів

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття створений для управління страхуванням на випадок безробіття і контролю за використанням коштів по наданню соціальних послуг. Фонд є централізованим страховим органом, некомерційною організацією (створеної на принципах самоврядування).

Об'єктом страхування на випадок безробіття виступає страховий випадок, з настанням якого в застрахованій особі (члена його родини, ін. особи) виникає право на одержання матеріального забезпечення на випадок безробіття і надання соціальних послуг.

Формами матеріального забезпечення можуть виступати: допомога по безробіттю (у тому числі, одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності); матеріальна допомога в період підвищення кваліфікації; допомога на поховання у випадку смерті безробітного. Видами соціальних послуг є: пошук належної роботи і сприяння працевлаштуванню; інформаційні і консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Гарантом забезпечення застрахованих осіб і надання їм відповідних соціальних послуг Фондом виступає держава.

Т.ч. ціль створення Фонду – сприяння забезпеченню ефективної зайнятості, запобіганню безробіття, створення нових робочих місць, ін.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності здійснює управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, обумовленими народженням і похоронами.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, обумовленими народженням і похоронами, передбачає:

а) матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою заробітної плати (доходу) унаслідок тимчасової втрати працездатності, вагітністю, родами, наглядом за малолітньою дитиною, дитиною-інвалідом;

б) часткову компенсацію витрат, пов'язаних з народженням дитини, смертю застрахованого обличчя, членів його родини;

в) надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Мета створення Фонду – забезпечення надходжень і акумуляції зборів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та інших коштів для фінансування матеріального забезпечення і соціальних послуг.

Кошти Фонду можуть використовуватися страховиками тільки відповідно до їх цільового призначення у встановленому порядку.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань – некомерційна організація, управління якої здійснюється державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців.

Кошти Фонду включаються до складу Державного бюджету, використовуються винятково по їх прямому призначенню. Страхові тарифи диференціюються по групах галузей економіки, у залежності від професійного ризику виробництва.

Пенсійний фонд – фонд, сформований з відрахувань підприємств, підприємців, організацій, що акумулює на даній основі кошти, з яких виплачуються державні пенсії громадянам. Крім того, Пенсійний фонд являє собою фінансово-кредитну установу, що управляє державними фінансами пенсійного забезпечення.

Джерела надходжень у Пенсійний фонд: збори на обов'язкове державне пенсійне страхування (є основним джерелом доходів Фонду); фінансові санкції, стягнуті за порушення сплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування; кошти Держбюджету на виплату окремих видів пенсій; додаткові і спеціальні збори. Напрями використання коштів Фонду: виплата пенсій (за віком, по інвалідності, у випадку втрати годувальника, за вислугу років); підвищення пенсій у зв'язку зі зміною індексу споживчих цін і ростом заробітної плати; реалізація державних, регіональних програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів, дітей.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Обґрунтуйте необхідність та важливість функціонування державних цільових фондів.
2. Перелічити основні державні цільові фонди. Пояснити призначення функціонування кожного з них.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:

8-9; 18; 22; 24; 27; 35; 39; 42-43; 50; 55-57; 61; 66-68.

ТЕМА 10. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

1. Сутність та склад фінансів підприємств.
2. Характеристика фінансів комерційних підприємств, некомерційних організацій і установ, а також громадських організацій і добродійних фондів.

Сутність та склад фінансів підприємств

Фінанси підприємств – представляють систему грошових потоків, що виникають при здійсненні ними виробничого процесу. Форми перетворення грошових потоків (фонди фінансових ресурсів) і їх структура визначаються специфікою підприємства (галузь господарства й організаційно-правовою формою господарювання).

В складі фінансів підприємств, у свою чергу, прийнято виокремлювати:

- 1) фінанси комерційних підприємств;
- 2) фінанси некомерційних організацій і установ;
- 3) фінанси громадських організацій і добродійних фондів.

Крім того, в таких ланках фінансової системи як фінанси комерційних підприємств, фінанси некомерційних організацій і установ, можна продовжити поділ в залежності від галузевої ознаки і за формами власності.

Характеристика фінансів комерційних підприємств, некомерційних організацій і установ, а також громадських організацій і добродійних фондів

Фінанси комерційних підприємств мають особливості організації обумовлені специфікою їх діяльності. Підприємства працюють на засадах комерційного розрахунку, який передбачає отримання прибутку (доходу), відшкодування за рахунок власних коштів всіх затрат по основній діяльності, а також по її розширенню і розвитку. Такі підприємства працюють, головним чином, в сфері матеріального виробництва. Але в сучасних умовах переходу до ринку і в сфері нематеріального виробництва деякі організації будують свою діяльність на засадах комерції (лікувальні, видавничі, навчальні заклади тощо).

Комерційні підприємства є основними платниками податків в бюджет, таких як податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний збір, ресурсні платежі, а також внесків в державні цільові фонди. Таким чином, за рахунок частини створеної комерційними підприємствами вартості при її перерозподілі через бюджети ці кошти спрямовуються на утримання установ невиробничої сфери (бюджетних організацій).

До *некомерційних установ* належать такі, які надають послуги (виконують роботи) безкоштовно або за символічну плату, яка не відшкодовує їх видатків. Це лікарні, поліклініки, школи, дитячі дошкільні установи, музеї, середні і вищі навчальні заклади та ін. Таким чином, принципова відмінність комерційних підприємств від некомерційних полягає у тому, що метою перших є одержання прибутку, а для других така ціль не є головною. Крім того, для некомерційних організацій у випадках перевищення доходів від усіх видів діяльності та з усіх джерел над видатками, одержані вільні кошти не можуть бути спрямовані на збільшення доходів тих юридичних або фізичних осіб, які заснували таку

некомерційну організацію, а повинні використовуватись на розвиток діяльності, створення фінансових резервів тощо.

Особливе місце у фінансовій системі належить *фінансам громадських організацій та добродійних фондів*. Вони являють собою добровільні об'єднання громадян за професіями, інтересами, захопленнями. На фінанси громадських організацій і добродійних фондів впливають особливості їхнього функціонування, пов'язані з відсутністю комерційної діяльності (а отже і доходів, отриманих внаслідок такої діяльності), а також відсутністю державного фінансування.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Пояснити, в чому полягає визначення сутності терміну «фінанси підприємств».
2. Охарактеризувати принципові риси фінансів комерційних підприємств, некомерційних організацій і установ.
3. Обґрунтуйте, що являють собою фінанси громадських організацій і добродійних фондів.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:

8-9; 18; 22; 24; 27; 35; 39; 42-43; 50; 55-57; 61; 66-68.

ТЕМА 11. ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

1. Основні етапи формування і становлення страхового ринку в Україні.
2. Перспективи розвитку страхового ринку.

Основні етапи формування і становлення страхового ринку в Україні

Страховий ринок – це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу.

Головною *функцією страхового ринку* є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства. Страхування має такі *характерні риси*, які виділяють його з інших економічних категорій: наявність двох сторін: страховика і страхувальника; цільове призначення створюваних грошових фондів та їх витрати лише на покриття втрат в завчасно обумовлених випадках; замкнутість перерозподільних відносин між учасниками страхування; часовий і міжтериторіальний розподіл ресурсів; еквівалентність відносин, тобто поверненість платежів, оскільки вони призначені для виплат спільноті страхувальників.

Страхова діяльність належить до найприбутковіших видів світового бізнесу. Акумуляовані страховими компаніями ресурси згідно з їх характером переважно використовуються для довготермінових виробничих капіталовкладень через ринок цінних паперів. Завдяки величезним інвестиційним ресурсам страхові компанії перетворюються на дієві зовнішні центри фінансового впливу щодо промислових корпорацій.

У розвинених країнах страхування є одним із найважливіших секторів національної економіки і забезпечує перерозподіл 8-12 % валового внутрішнього продукту.

Вітчизняний страховий ринок порівняно з провідними країнами, де він розвивається протягом кількох століть, ще молодий, і перебуває у стадії формування.

Можна відокремити *чотири основні чинники, які сприяли становленню страхового ринку в Україні:*

1) створення порівняно великих страхових організацій союзного значення з широкою мережею периферійних філій, у т.ч. й в Україні, що перетворилися згодом на самостійних юридичних осіб;

2) створення комерційних страхових організацій на базі розміщених в Україні установ системи колишнього Держстраху СРСР і Індержстраху СРСР;

3) створення страхових компаній комерційними, торговельними, банківськими та іншими підприємницькими структурами;

4) створення так званих кептивних страховиків при галузях, підгалузях, сферах виробництва.

Отже, у період становлення ринкової економіки в Україні значно зросли обсяги страхового ринку, і він набув якісного розвитку. Сформувалися тенденції до збільшення кількості страхових договорів, кількості страховиків та їхньої спеціалізації за видами страхування, розвитку перестраховувальних операцій як на внутрішньому (національному), так і на зовнішньому (світовому) страховому ринку. Завдяки належним заходам як на законодавчому рівні, так і на рівні застосування чинників управління й організації страхового ринку страхові резерви почали постійно зростати.

Перспективи розвитку страхового ринку

В умовах економічної і фінансової кризи *знижується активність на страховому ринку*. Для її активізації необхідною умовою є стабільність гривні, завершення процесів приватизації в основних галузях народного господарства. Незважаючи на позитивні зрушення у розвитку страхового ринку, мають місце і *негативні тенденції:*

- відсутність послідовної і чіткої державної політики щодо розвитку страхування й достатнього рівня методологічної підготовки страхових механізмів;
- відсутність системи стандартизації і сертифікації страхових продуктів і системи менеджменту;
- наявність недобросовісної конкуренції;
- нерозвиненість страхового брокерства;
- недосконалість інвестиційної діяльності страхових компаній.

Фінансова криза вже завдала серйозного удару класичному страховому ринку.

Важливим *заходом розвитку страхової діяльності в Україні* є підвищення рівня страхової культури як серед керівників підприємств, так і серед населення. Не менш важливим *заходом розвитку страхової діяльності* є удосконалення податкової політики. Необхідно запровадити систему прямого оподаткування прибутку страховика, що поставило б страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами. Важливим елементом розвитку страхової діяльності в Україні є інвестиційна діяльність страховиків. Особливу увагу необхідно приділити вирішенню проблем у сфері здійснення *перестраховування*.

Перспективи розвитку страхової діяльності залежать від того, наскільки ефективно розв'язуватимуться проблемами, що стосуються розвитку і регулювання

страхової діяльності в Україні, адже страхова система України не відповідає сучасним вимогам організації суспільного розвитку.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Проаналізувати основні етапи становлення страхового ринку в Україні.
2. Обґрунтувати, які саме перспективи очікують подальший розвиток вітчизняного страхового ринку.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
5-7; 10-12; 23; 40; 45; 49; 53; 57; 65.*

ТЕМА 12. ФІНАНСОВІ ФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН. ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1. Перелік та особливості існуючих форм регулювання ринкових відносин.
2. Призначення засобів державного регулювання економіки.

Перелік та особливості існуючих форм регулювання ринкових відносин

Фінансова діяльність держави уявляє собою процес збирання, розподілу (перерозподілу) та використання коштів, що забезпечують виконання державою функцій. В кожній країні держава використовує певний господарський механізм для впливу на процес відтворення. Яким же чином і з допомогою яких форм та методів здійснюється розподіл та перерозподіл виробленого суспільного національного продукту та національного доходу?

Перш за все вказані процеси знаходять відображення у *фінансовому плануванні* – діяльності по складанню планів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів на рівні окремих суб'єктів господарювання, їх об'єднань, галузевих структур, територіально-адміністративних одиниць, країни в цілому.

Здійснення системи розподільчих і перерозподільчих відносин відбувається із використанням *методів фінансового забезпечення* суб'єктів господарської діяльності, основними з них є: бюджетне фінансування як надання коштів з бюджету на безповоротних засадах кредитування – це надання коштів на принципах поворотності, платності, строковості і забезпеченості самофінансування передбачає відшкодування видатків суб'єктів господарювання по основній діяльності та її розвитку за рахунок власних джерел.

Конкретними формами здійснення процесів розподілу і перерозподілу створеної вартості є *фінансові важелі*, до яких відносяться податки, обов'язкові збори, норми амортизаційних відрахувань, норми витрачання коштів в бюджетних установах, орендна плата, процент за кредит, дотації, субсидії, субвенції, заохочувальні фонди, штрафи, пеня премії та ін.

Одним з напрямів впливу держави на темпи суспільного відтворення є *встановлення норм амортизаційних відрахувань*, визначення методів нарахування амортизації, застосування прискореної амортизації з метою сприяння розвитку науково-технічного прогресу.

Для зацікавлення суб'єктів господарювання в досягненні певних результатів використовуються *фінансові стимули*. До *фінансових стимулів* належить фінансування за рахунок державних коштів розвитку галузей народного господарства структурної перебудови, підготовки і підвищення кваліфікації робочої

сили, науково-дослідницьких робіт, природоохоронних заходів. Але в сучасних умовах хронічного дефіциту централізованих фінансових ресурсів обсяг коштів, що направляються на задоволення вказаних потреб, обмежений.

У фінансових важелях важливе місце займають *фінансові санкції* як особливі форми організації фінансових відносин, викликані посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання у виконанні взятих зобов'язань (договірних умов сплати податків і зборів тощо)

Для нормального функціонування фінансового механізму, в його складі фінансових методів і важелів, необхідне відповідне їм *нормативно-правове забезпечення*, яке представлено, в першу чергу, Конституцією України, великою кількістю законів, а також підзаконних нормативно-правових актів.

Призначення засобів державного регулювання економіки

В усіх сучасних економічних системах держава втручається в економіку. **Державне регулювання економіки** в ринкових умовах являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого і контролю вального характеру, які здійснюються державними установами з метою стабілізації і пристосування соціально-економічної системи до умов, що змінюються під впливом НТП.

Головною метою державного регулювання економіки є забезпечення економічної і соціальної стабільності, зміцнення наявного ладу, забезпечення підвищення життєвого рівня населення.

Засоби державного регулювання економіки поділяють на:

- 1) *адміністративні* – не пов'язані з матеріальними стимулами та фінансовими витратами;
- 2) *економічні* – поділяються на засоби грошово-кредитної і бюджетної політики.

Важливим комплексним інструментом державного регулювання економіки (і одночасно його об'єктом) є державний сектор в економіці. У цьому секторі застосовується державне економічне програмування і планування.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Розкрити зміст необхідності застосування існуючих форм регулювання ринкових відносин.
2. Поясніть призначення засобів державного регулювання економіки.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
2; 7; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 64; 66; 67; 68.

ТЕМА 13. ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

1. Сутність та функції державного бюджету.
2. Доходи державного бюджету.
3. Видатки Державного бюджету України.

Сутність та функції державного бюджету

Державний бюджет є головною і провідною ланкою державних фінансів та важливою фінансовою категорією, яка має свою історію розвитку. Державний бюджет – це основний фінансовий документ держави.

Сутність терміну «державний бюджет» розкривається з двох підходів:

- як економічна категорія **державний бюджет** представляє централізований фонд фінансових ресурсів держави та основний засіб перерозподілу валового національного доходу;
- як річний фінансовий план **державний бюджет** представляє собою план формування і використання фінансових ресурсів на поточний рік для забезпечення завдань і функцій органів державної влади. Інакше кажучи, це – грошове вираження збалансованого кошторису доходів і витрат за певний період, затверджений органами законодавчої влади у вигляді Закону.

Суть державного бюджету реалізується через такі основні функції: розподільчу і контрольну.

Зміст *розподільчої функції* виявляється у розподілі ВВП, який є основним джерелом формування державного бюджету. Основу *контрольної функції* становить рух бюджетних коштів, який відображається в доходах і видатках бюджету.

Складовими державного бюджету є *доходи і видатки*. Залежно від співвідношення доходів і видатків бюджет може бути збалансованим (коли обсяг витрат відповідає обсягу доходів на відповідний бюджетний період і держава може зіставляти обсяг своїх фінансових можливостей із витратами), з дефіцитом (у разі перевищення видатків над доходами) або з профіцитом (у разі перевищення доходів над видатками).

Доходи і видатки бюджету поділені на два фонди: *загальний* (має загальний (нецільовий) характер використання коштів, тобто вони використовуються на загальнодержавні цілі) і *спеціальний* (має як цільові надходження, так і заздалегідь визначені напрями використання). Витрати здійснюються тільки в межах визначених надходжень). Передача коштів між загальним і спеціальним фондом дозволяється тільки в межах бюджетних призначень та шляхом внесення змін до закону про державний бюджет.

Доходи державного бюджету

Доходи державного бюджету – сукупність грошових надходжень до централізованого фонду фінансових ресурсів держави, що використовуються нею для виконання її основних завдань і функцій.

Доходи Державного бюджету України утворюються за рахунок:

- податків, які повністю або частково надходять в бюджет у відповідності із діючими законами;
- частини доходів від приватизації державних підприємств;
- надходжень від зовнішньоекономічної діяльності;
- орендної плати за оренду майна цілісних майнових комплексів, що перебувають у загальнодержавній власності;
- внесків до тимчасово приєднаних до Державного бюджету України позабюджетних фондів;
- надходжень від внутрішніх позик;
- дивідендів, одержаних від цінних паперів, що належать державі;
- інших доходів, встановлених законодавством України.

Видатки Державного бюджету України

Під **видатками державного бюджету** слід розуміти кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених законом про

державний бюджет на відповідний бюджетний період, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Видаткова частина державного бюджету, як і його дохідна складова, поділяється на два структурних підрозділи: видатки загального фонду та видатки спеціального фонду: *видатки спеціального фонду* фінансуються за рахунок цільових доходів, визначених під конкретну мету; *видатки загального фонду* фінансуються шляхом залучення коштів, які не мають закріплених джерел фінансового забезпечення.

Законом про Державний бюджет України має визначатися перелік захищених статей видатків бюджету (статті видатків Державного бюджету України, обсяг яких не може змінюватися у разі скорочення затверджених бюджетних призначень).

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Розкрити сутність та існуючі функції державного бюджету.
2. Пояснити, роль та основні характеристики доходів державного бюджету.
3. Обґрунтувати, з якою метою видатки державного бюджету поділяють між загальним і спеціальним фондом.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
2; 7-9; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 66; 67; 68; 74-77.*

ТЕМА 14. БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1. Бюджетна система як елемент фінансової системи держави.
2. Структура та принципи функціонування бюджетної системи.

Бюджетна система як елемент фінансової системи держави

Критеріями ефективності фінансової влади будь-якої держави виступає насамперед відповідність фінансів завданням економічного росту, умовам розвитку реального сектора економіки й надання послуг. Бюджет є інструментом ефективного фінансового розвитку держави, коли використання бюджетних ресурсів забезпечує збалансованість економіки й фінансову стабільність держави. У цей час новий підхід до побудови бюджетної політики укладається в розумінні того, що державні фінанси є найважливішим елементом сучасної економіки, що здійснює реальний вплив на всю систему відтворення ВВП у цілому.

Бюджетна система є елементом фінансової системи держави. Остання представлена сукупністю форм і методів формування, розподілу й використання грошових ресурсів держави, підприємств і населення.

Сукупність Державного бюджету й місцевих бюджетів, що побудована з урахуванням економічних відносин, державного, адміністративно-територіального устрою й урегульована правовими нормами, називається **бюджетною системою держави**.

Структура та принципи функціонування бюджетної системи

Бюджетна система України будується на базі справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами. Економічною основою бюджетної системи України є господарський комплекс країни. Ресурси суспільного сектора перебувають у розпорядженні як центральних,

так і територіальних органів. Для здійснення своїх повноважень кожний з них має власний бюджет. Структура бюджетної системи представлена на рис.5.

Місцеві бюджети являють собою форму створення й використання децентралізованого фонду фінансових ресурсів, які призначені для забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування й виконання делегованих державних функцій.

Організація, принципи побудови й функціонування бюджетної системи, взаємозв'язок між окремими її ланками являє собою **бюджетний устрій держави**. Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою.

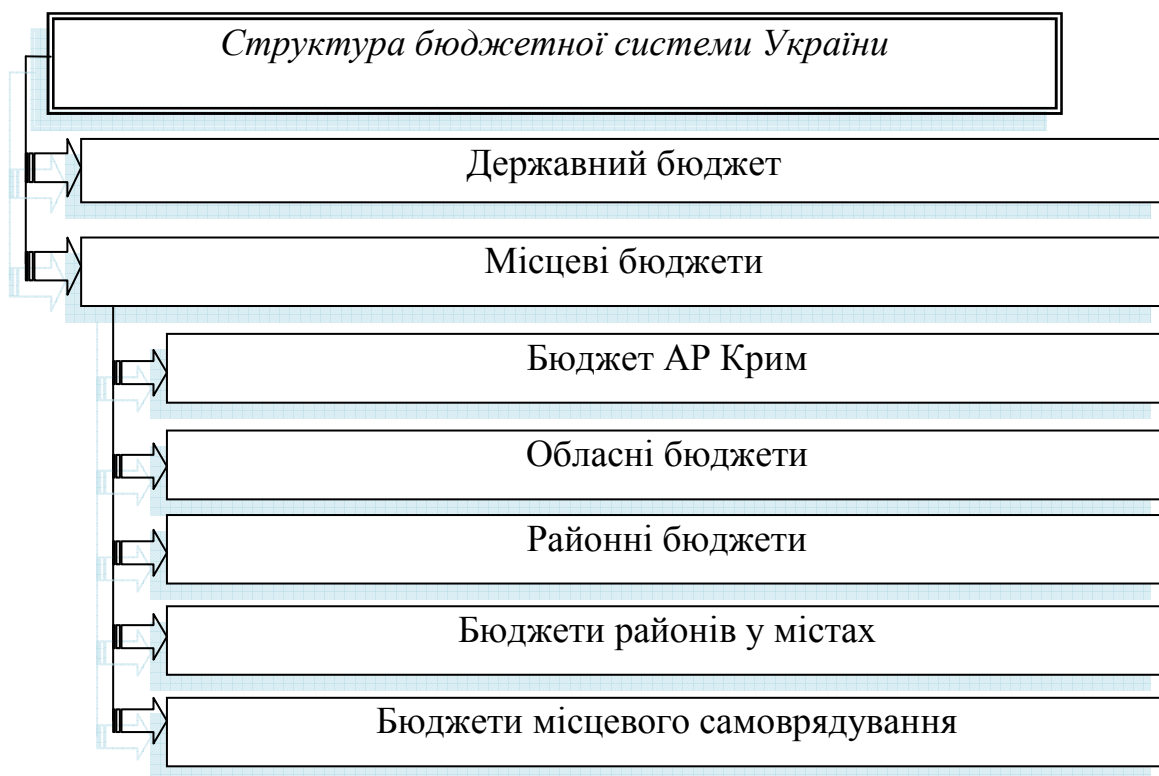

Рис.5 – Структура бюджетної системи України

Принципи бюджетної системи України: принцип єдності; принцип обґрунтованості; принцип відповідальності учасників бюджетного процесу; принцип повноти; принцип самостійності; принцип збалансованості; принцип справедливості й неупередженості; принцип субсидіарності; принцип цільового використання бюджетних коштів; принцип ефективності.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. В чому полягає зміст поняття «бюджетна система».
2. Охарактеризувати основні структурні складові бюджетної системи.
3. Проаналізувати існуючі принципи функціонування бюджетної системи.
4. Пояснити зміст бюджетного устрою країни..

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
8-9; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 66; 67; 68; 74.

ТЕМА 15. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

1. Організація бюджетного процесу в Україні.
2. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження.
3. Складання, розгляд та прийняття Державного бюджету України.
4. Виконання Державного бюджету України.
5. Зведення, складання та надання звітності про виконання державного бюджету.
6. Загальні засади організації ефективного бюджетного процесу.

Організація бюджетного процесу в Україні

Бюджетний процес – це регламентована законодавством правова діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України.

Існує чотири основних стадії бюджетного процесу, що повторюються систематично щорічно (в цьому проявляється принцип щорічності бюджетного процесу) (рис.6).

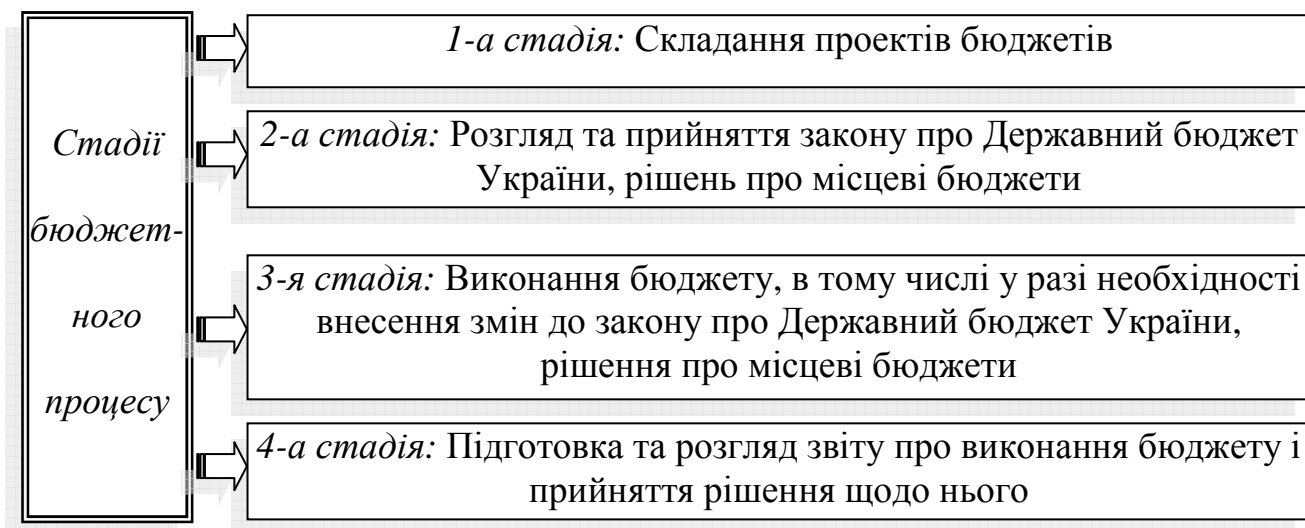

Рис.6 – Зміст бюджетного процесу в Україні

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль і аудит, проводиться економічний аналіз та оцінка ефективності використання бюджетних коштів.

Від початку складання бюджетів до затвердження звітів про їх виконання весь бюджетний процес проходить під контролем Верховної Ради України.

Тривалість стадій бюджетного процесу різна в окремих країнах, але в більшості випадків весь процес триває в середньому близько двох років. Бюджет складається на рік. Цей період має назву **бюджетного періоду**. В Україні він збігається з календарним роком, проте є держави, у яких бюджетний рік не збігається з календарним, наприклад у США бюджетний рік триває з 1 жовтня по 30 вересня, у Швеції – з 1 липня по 30 червня, в Японії – 1 квітня по 31 березня.

Перші три стадії бюджетного процесу: складання, розгляд, затвердження бюджету утворюють бюджетне планування. **Бюджетне планування** – це комплекс

організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів щодо визначення доходів і витрат бюджету в ході їхнього складання, розгляду й затвердження. Бюджетний процес повинен розглядатися на основі бюджетного регламенту. **Бюджетний регламент** – це документ, у якому визначаються порядок і строки складання, розгляди й затвердження бюджету, а також організація його виконання.

Основним завданням бюджетного процесу є допомога суб'єктам ухвалювати слушні рішення щодо надання послуг і сприяти участі в процесі зацікавлених осіб.

Учасники бюджетного процесу та їх повноваження

Учасниками бюджетного процесу є органи та посадові особи, які наділені *бюджетними повноваженнями*. Бюджетними повноваженнями визнаються права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин. У систему органів, що *наділені бюджетними повноваженнями*, входять:

- законодавчі (представницькі) і виконавчі органи державної влади;
- органи грошово-кредитного регулювання;
- органи державного (муніципального) контролю.

На кожній стадії бюджетного процесу задіяні певні учасники бюджетного процесу, які наділені відповідними бюджетними повноваженнями. Це: Президент України, Верховна Рада, Комітети Верховної Ради України, Верховна Рада АРК; Рада органів місцевого самоврядування; Національний банк України, Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України, Державне казначейство України, Рада Міністрів АРК, Міністерство фінансів АРК, місцеві державні органи, органи Державного фінансового контролю, головні розпорядники бюджетних коштів. Розглянемо найбільш важливі повноваження основних учасників бюджетного процесу відповідно до законодавчих актів України.

Чітка координація дій всіх учасників бюджетного процесу та відповідальність кожного з них – є необхідною умовою ефективності бюджетного процесу.

Складання, розгляд та прийняття Державного бюджету України

Складання бюджету ґрунтується на основних напрямках грошово-кредитної, бюджетної, податкової політики держави в цілому та відповідної території на наступний бюджетний період.

Для підготовки пропозицій проекту Державного бюджету Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів.

Бюджетний запит – це документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

На основі аналізу бюджетних запитів Міністерство фінансів України готує проект закону про Державний бюджет України та подає його Кабінету Міністрів України для розгляду. Кабінет Міністрів України приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його з відповідними матеріалами Верховній Раді України не пізніше 15 вересня. Він підлягає обов'язковій публікації в газеті «Урядовий кур'єр» не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України.

Безпосередню роботу зі складання проектів бюджетів за дорученням органів виконавчої влади виконує Міністерство фінансів України та його органи на місцях.

Верховна Рада України як найвищий законодавчий орган затверджує Закон про Державний бюджет України, в якому вказуються:

- загальна сума доходів і загальна сума видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди, а також з розподілом видатків на поточні і капітальні);
- граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) Державного бюджету України в наступному бюджетному періоді і державного боргу на кінець наступного бюджетного періоду, повноваження щодо надання державних гарантій.
- бюджетні призначення головним розпорядникам коштів Державного бюджету України за бюджетною класифікацією;
- доходи бюджету за бюджетною класифікацією;
- бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів;
- додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Виконання Державного бюджету України

Наступним кроком після складання і затвердження Державного бюджету є виконання бюджету та контроль за його перебігом.

Під **виконанням бюджетів** слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів.

Забезпечує виконання Державного бюджету України КМУ. Загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету здійснює МФУ. Контроль за виконанням Державного бюджету України здійснює Верховна Рада України.

Державний бюджет України виконується за розписом. Відповідно до Бюджетного кодексу, **бюджетний розпис** – це документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим *бюджетним призначенням*. Лише за наявності відповідного бюджетного призначення можна здійснювати будь-які бюджетні зобов'язання та платежі.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства.

Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису.

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів.

Зведення, складання та надання звітності про виконання державного бюджету

Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються *Державним казначейством України*.

Розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методики звітності складають та подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України.

Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету України і подає до Верховної Ради на розгляд.

За результатами розгляду Верховна Рада України у двотижневий термін з дня отримання висновків приймає рішення щодо звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Загальні засади організації ефективного бюджетного процесу

Ефективний бюджетний процес відображає здатність законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів задовольнити всі потреби населення країни, відповідно до бюджетних запитів.

Бюджетний процес вирішує велику кількість задач і проблем, що стоять перед суспільством, перш за все пов'язаних з макроекономічною стабілізацією та економічним зростанням.

На якість бюджетного процесу впливає багато чинників, причому вони відрізняються в залежності від стадії бюджетного процесу. Фактори впливу на якість бюджетного процесу:

1) на стадії підготовки та складання проекту бюджету на якість впливають: політичні інтереси структур влади; залежність від прийняття інших рішень, наприклад, податкового пакету; надійність інформаційної бази та наукових методик для розрахунків показників бюджету; професійний рівень розробників проекту; інтереси міжнародних фінансово-кредитних організацій та їх вимоги;

2) на стадії розгляду і затвердження Закону про бюджет на якість впливають: спрямованість інтересів певних владних структур, груп, осіб (так зване лобіювання інтересів); рівень усвідомлення відповідальності та компетентності народних депутатів у питаннях економіки і бюджету;

3) на стадії виконання бюджету на якість впливають: дотримання норм Закону «Про Державний бюджет України» та вимог інших нормативно-правових актів, що регламентують виконання бюджету; наявність ефективного системи оперативного бюджетного контролю.

Шляхи підвищення якості бюджетного процесу:

– перехід до середньо- та довгострокового бюджетного планування з елементами стратегічного прогнозування;

- розробка бюджету відповідно до встановлених цілей та задач з обов'язковим урахуванням наявних фінансових ресурсів;
- спрямування бюджетних рішень на виконання пріоритетних соціально-економічних програм та забезпечення ефективної їх реалізації тощо;

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. У чому полягає сутність бюджетного процесу. Дати визначення змісту термінів «бюджетне планування», «бюджетний регламент».
2. Визначити, які суб'єкти є учасниками бюджетного процесу. Якими повноваженнями вони наділені.
3. Охарактеризувати складання, розгляд та прийняття Державного бюджету, як стадії бюджетного процесу.
4. Які кроки виконання Державного бюджету здійснюються під час бюджетного процесу.
5. Поясніть роль Державного казначейства України в процесі зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету.
6. Які можна перелічити заходи, спрямовані на підвищення ефективності бюджетного процесу в Україні.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
13; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 66; 67; 68; 75; 77.*

ТЕМА 16. ДЕРЖАВНІ ДОХОДИ. ДЕРЖАВНІ ВИТРАТИ. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ

1. Державні доходи: сутність, методи мобілізації.
2. Економічне та соціальне призначення державних витрат.
3. Дефіцит Державного бюджету.

Державні доходи: сутність, методи мобілізації

Державні доходи – являють собою грошові відносини із приводу мобілізації фінансових ресурсів у розпорядженні державних структур. *Головне джерело формування державних доходів – національний доход.* В структуру державних доходів входять два елементи:

- централізовані державні доходи – фінансові ресурси, що акумулюються державою (податкові надходження, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, платежі населення);
- децентралізовані державні доходи – фінансові ресурси, що залишаються у розпорядженні державних підприємств (грошові доходи та накопичення державних підприємств).

До *основних методів мобілізації державних доходів* відносяться: податки (у різних їхніх формах); позики; емісія. Співвідношення між даними методами – неоднаково й визначається безліччю інших факторів (змістом фінансової політики, конкретною соціально-економічною ситуацією й т.ін.).

Економічне та соціальне призначення державних витрат

Державні витрати – це грошові відносини, пов'язані з використанням централізованих і децентралізованих коштів на різні потреби держави, що складаються із прямих видатків держави (через бюджет і позабюджетні фонди) і видатків державних підприємств.

Основні напрямки державних витрат – це соціально-економічні програми, утримання управлінських структур, військові видатки, природно-охоронні заходи.

Формами фінансування державних витрат є:

- самофінансування – покриття витрат державних підприємств за рахунок власних фінансових ресурсів;
- бюджетне фінансування, що застосовується для забезпечення витрат загальнодержавного характеру;
- кредитне забезпечення – процес позичання державними підприємствами банківських позик, та позичання державними структурами грошових коштів у юридичних та фізичних осіб.

Дефіцит Державного бюджету

Під **дефіцитом бюджету** розуміють об'єктивні економічні відносини, що виникають між учасниками суспільного виробництва щодо використання засобів понад наявні закріплені джерела доходів бюджету.

Причини виникнення дефіциту бюджету:

- значні інвестиції в розвиток економіки. Такий бюджетний дефіцит є наслідком не кризових явищ, а певної політики уряду, який проводить значні структурні зрушення в народному господарстві;
- негативні, руйнівні наслідки непередбачених подій, таких як війна, катастрофа, стихійні лиха;
- криза в економіці, яка знаходить відображення в тому числі і в бюджетному дефіциті. Такий бюджетний дефіцит важче всього подолати, для цього повинні бути вжиті заходи із фінансового оздоровлення економіки, лише при цій умові можна розраховувати на збалансування бюджету.

Можна виділити такі основні напрямки подолання дефіциту:

- оздоровлення економіки країни;
- перебудова податкової системи в напрямку зменшення податкового тягаря і стимулювання ділової активності;
- скорочення бюджетних дотацій;
- зменшення фінансування державних інвестицій;
- запровадження обов'язкового медичного страхування;
- економне і цільове витрачання бюджетних коштів;
- посилення контрольної роботи за своєчасною і повною сплатою податків;
- скорочення видатків на управління і оборону;
- використання неемісійних джерел покриття бюджетного дефіциту та ін.

Джерелами фінансування дефіциту бюджетів можуть бути: державні внутрішні позики; державні зовнішні позики; внутрішні позики органів влади АРК Крим; внутрішні й зовнішні позики органів місцевого самоврядування.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. Обґрунтуйте необхідність та важливість наявності державних доходів.
2. Перелічити основні форми фінансування державних витрат. Пояснити зміст та причини бюджетного дефіциту.

При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:

8-9; 22; 24; 27; 28; 35; 39; 43; 55; 61; 66; 67; 68; 74.

ТЕМА 17. ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

1. Сутність податкової системи держави.
2. Податкова політика: оцінка впливу на економічний розвиток України та пошук напрямів вдосконалення.

Сутність податкової системи держави

Податки є необхідною ланкою економічних відносин у суспільстві з моменту виникнення держави та виступають найважливішою формою регулювання економічних відносин. *Саме в податках (як первинній категорії в системі фінансових відносин) сфокусовані основні сутнісні ознаки і властивості фінансів.*

За своєю економічною суттю податки – це фінансові відносини між державою та платниками податків з метою утворення загальнодержавного централізованого фонду коштів, необхідних для виконання державою її функцій.

Сьогодні податки як форма відносин держави й суб'єктів економічної діяльності є інструментом перерозподілу ВВП, яким потрібно користуватися дуже обережно. Адже при зменшенні податкової частини ВВП зменшуються можливості держави вирішувати соціальні задачі; при збільшенні – зменшуються можливості економічного зростання країни.

Вся сукупність податків, зборів, відрахувань і платежів в державі становить її **податкову систему**. Податкова система кожної держави має свою структуру.

Податкова політика: оцінка впливу на економічний розвиток України та пошук напрямів вдосконалення

Податкова політика проявляється у формах та методах мобілізації фінансових ресурсів та їх використанні відповідно до завдань та потреб держави. Податкова політика вказує на низку зусиль, які прикладає держава в процесі регулювання соціально-економічних відносин. Сутність **податкової політики** виявляється в сукупності організаційно-правових та фінансово-економічних заходів держави у сфері регулювання податкових відносин, які спрямовані на мобілізацію та використання фінансових ресурсів в системі регулювання соціально-економічного розвитку країни.

На сьогоднішній день використовується в Україні модель побудови податкової системи не відповідає сучасним вимогам економічного розвитку країни. Податковими факторами, що стримують економічний розвиток країни виступають:

- значні витрати часу й коштів суб'єктів підприємницької діяльності на ведення податкового обліку й сплату податків;
- неефективна й надмірно витратна для держави й бізнесу система адміністрування податків і зборів, що неспроможна забезпечити повноцінне наповнення державного бюджету й зниження частки тіньової економіки за одночасного дотримання балансу прав податкових органів і платників податків;
- значний податковий тиск на платників податків та багато ін.

Метою реформування податкової політики України є зміна податкової системи для забезпечення стабілізації економіки, забезпечення доходів державного бюджету та забезпечення соціально-культурного розвитку держави, посилення регулюючої функції податків.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєних знань

1. В чому полягає зміст понять «податки», «податкова система».
2. Наведіть своє бачення оцінки впливу податкової політики на економічний розвиток України.

*При викладенні матеріалу використано нормативні та літературні джерела:
2; 8-9; 15; 17; 25-26; 29-32; 51; 54; 63; 65-66; 70; 73; 76-77.*

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004р.: станом на 1 січня 2006р.]. – К.: Мін.-во Юстиції України, 2006. – 124с.
2. Податковий Кодекс України: [закон України: офіц. текст: за станом на 2 грудня 2010р. із змінами, внесеними Законом України від 23 грудня 2010р.] // Голос України. – 2010. – №№229-230 (4979-4980). – С.4-62.
3. Кодекс законів про працю України: [закон України: офіц. текст: за станом 12 жовтня 1971р. із змінами, внесеними Законом України від 3 лютого 2011р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>
4. Про банки і банківську діяльність: [закон України: офіц. текст: за станом на 7 грудня 2000р.] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2001. – №5-6. – Ст.30.
5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: [закон України: офіц. текст: за станом на 16 липня 1999р. із змінами, внесеними Законом України від 9 лютого 2006р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – №46. – ст.391.
6. Про внесення змін до Закону України «Про аудиторську діяльність»: [закон України: офіц. текст: за станом на 14 вересня 2006р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – №44. – ст.432.
7. Про господарські товариства: [закон України: офіц. текст: за станом на 19 вересня 1991 р. із змінами, внесеними Законом України від 5 лютого 2013р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – №7. – ст.53.
8. Про Державний бюджет України на 2012 рік: [закон України: офіц. текст: за станом на 22 грудня 2011р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – №34-35. – ст.414.
9. Про Державний бюджет України на 2013 рік: [закон України: офіц. текст: за станом на 06 грудня 2012р.]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main>.
10. Про заставу: [закон України: офіц. текст: за станом на 12 жовтня 2010р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: [закон України: офіц. текст: за станом на 08 липня 2010р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – №2-3. – ст.11.
12. Про іпотеку: [закон України: офіц. текст: за станом на 13 січня 2012р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про Національний банк України: [закон України: офіц. текст за станом на 1 січня 2012р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0396-99>.
14. Про оплату праці: [закон України: офіц. текст: за станом на 24 березня 1995р. із змінами, внесеними Законом України від 23 вересня 2010р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – №6. – ст.44.
15. Про оцінку земель: [закон України: офіц. текст: за станом на 05 листопада 2009р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – №5. – ст.40.
16. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: [закон України: офіц. текст: за станом на 12 липня 2001р. із змінами, внесеними Законом України від 9 вересня 2004р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – №1. – ст.14.
17. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: [закон України: офіц. текст за станом на 7 серпня 2011р.] // Офіційний вісник України. – 2001. – №20. – С.1. – ст.828.
18. Про приватизацію державного майна: [закон України: офіц. текст: за станом на 4 березня 1992р. із змінами, внесеними Законом України від 3 грудня 2010р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&c=1#Public>.

19. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: [декрет КМУ: офіц. текст за станом на 12 січня 2012 р. №4205-17] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.
20. Азаров М.Я. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України. – У 6-ти т. – Т.3: Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів : монографія / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін. – К. : Вид-во НДФІ, 2004. – 308 с.
21. Амосов О.Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку/ О.Ю. Амосов //Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць: У 2 ч. / За заг. Ред.. Г.І. Мостового, Г.С. Одинцової. – Х.: ХарПІДУ НАДУ, 2010. – Вип.2. – С.10-16.
22. Балабанов А. И. Финансы /А. И. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 192с.
23. Базилевич В. Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 42-50.
24. Бланкерт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Ш. Бланкерт: [Пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка]. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
25. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 2-ге вид., перероб. й доп. – К.: т-во Знання, КОО, 1999. – 357с.
26. Валінкевич Ю.Б. Податкова система України: стан, проблеми, перспективи / Ю. Б. Валінкевич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kds.org.ua/blog/valinkevich-yub-tvorcha-robota-podatkova-sistema-ukraini-stan-problemi-perspektivi>.
27. Василик О. Д. Теорія фінансів / О. Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416с.
28. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т.Г. Васильців. – Л.: Арал, 2008. – 384с.
29. Вишне夫斯基 В.П. Уход от уплаты налогов: теория и практика: монография / В. П. Вишне夫斯基, А. С. Веткин. – Донецк: Изд-во НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти, 2003. – 228 с.
30. Голишевська Л.В. Сучасний стан податкової політики: проблеми і шляхи їх розв'язку / Голишевська Л.В., Швець А. Г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58997.doc.htm.
31. Гречко А.В. Дослідження впливу податкової політики на економічний розвиток України /А. В. Гречко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1443>.
32. Гусак О.Ю. Податковий кодекс та податкова конкурентоспроможність України // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №1. – С. 45-50.
33. Данилишин А.І. Проблеми фінансової політики України й розвитку фінансово-монетарних важелів її реалізації / А.І. Данилишин // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 51-66.
34. Деєва Н.М. Оподаткування в Україні / Деєва Н.М., Редіна Н.І., Дулік Т.О.: [Навч. посіб.] [За ред. Н.І. Редіної.]– К.: Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.
35. Державні фінанси: [Навчальний посібник] / Вид. 2-ге, доп. і перероб. [за заг. ред. Базилевича В.Д.]. – К.: Атіка, 2004. – 368с.
36. Державне управління: Словник-довідник / За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. – К.: УАДУ, 2002. – 228с.
37. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України / М. Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 712 с.
38. Дубовой О.Ф. Шляхи підвищення ефективності грошово-кредитного механізму державного регулювання економічного зростання економіки України / О.Ф. Дубовой, О. В. Кіндрат, Б. І. Кабаці // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С.168-176.
39. Загальна теорія фінансів. / В.М. Діденко, В.Д. Попова, В.В. Прядко. – Чернівці: Ратуша, 2000. – 700с.
40. Захарченко В.С. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи/ В. С. Захарченко // Національна оборона і безпека. – 2008. – №6. – С. 26.

41. Зятковський В. І. Аналіз впливу державних видатків на економічне зростання держави / В.І. Зятковський // Наукові записки: Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – Вип. 13. – С. 190-194.
42. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Л.: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. – 715 с.
43. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): [Навч. посібник] / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 130с.
44. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії та практики) / О. М. Ковалюк: [монографія]. – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. – 396с.
45. Ковтун Н. В. Сучасні тенденції розвитку страхової діяльності в Україні: макроекономічні і регіональні аспекти / Н. В. Ковтун // Статистика України. – 2007. – №3. – С. 38-44.
46. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком України / О. Б. Коротич: [монографія]. – Х.: Вид.-во ХарРІДУ НАДУ «Магістр», 2006. – 220с.
47. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України / В.І. Кравченко: [Навч. посібник]. – К.: Т-во: «Знання», КОО, 1999. – 100с.
48. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
49. Лой Ю.В. Страховий ринок та перспективи його розвитку / Ю.В. Лой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Loi.pdf.
50. Львовчкін С.В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання / С. В. Львовчкін. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 432 с.
51. Мілентьева О.В. Напрями вдосконалення податкової політики України / О. В. Мілентьева, Т. О. Чернявська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73646.doc.htm.
52. Мельник Н.В. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи / Н. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З.С. Варналій: [монографія]. – К. : Вид-во «Знання України», 2008. – 675 с.
53. Мних М. В. Страхування і його роль у забезпеченні соціального захисту населення / М.В. Мних // Фінанси України. – 2007. - №6. – С. 39-45.
54. Молдован О. О. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання: [аналітична доповідь] / О. О. Молдован, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко [за редакцією Засл. економіста України Я.А. Жаліла]. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2010. – 35с.
55. Общая теория финансов: [Учебник] / Л. А. Дробозина, Ю.Н. Константинова, Л. П. Окунева и др. / Под ред. Л. А. Дробозиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 400с.
56. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) / В. М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
57. Осадець С.С. Страхування / Осадець С.С.: Підручник– К.: КНЕУ, 2002. – 599с.
58. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн. – К.: Знання-Прес, 2002. – 464 с.
59. Половинчак Ю. Податкова система – нові перепони на шляху мінімізації / Ю. Половинчак // Україна: БізнесРевю. – 2011. – №5. – С. 2.
60. Рогатенюк Э.В.. Анализ подходов к структурированию финансового механизма трансформационной экономики / Э. В. Рогатенюк // Экономика Крыма. – 2008. – №23. – С.46-49.
61. Романенко О. Р. Фінанси / О.Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 312 с.
62. Рудницька Р.М. Механізми державного управління: сутність і зміст/ Р. М. Рудницька, О. Г. Сидорчук, О.М. Стельмах [за наук. ред. д.е.н., проф. М.Д. Лесечка, к.е.н., доц. А.О. Чемериса]. – Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28с.

63. Семенова Н. В. Податкова система як інструмент перерозподілу доходів / Н. В. Семенова, В. В. Семенов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №3-4. – С. 70-75.
64. Смирнов С. О. Вплив фінансового механізму на соціально-економічний розвиток регіональної економічної системи / Смирнов С.О., Корнєєв М.В. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Ekonomika/2008/Smirnov_Korneyev.
65. Соболев Р. Г. Формування й становлення страхового ринку в Україні / Р.Г. Соболев. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/1/07.pdf>.
66. Фінанси (теоретичні основи): [підручник] / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.; Під кер.-вом і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 312с.
67. Фінанси: [навч. посіб.] / За ред. С. О. Булгакової, Л. І. Василенко. – К., 1999. – 500с.
68. Финансы: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л. А. Дробозиной. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 607с.
69. Чечетов М.В. Бюджетний менеджмент: [навчальний посібник] / М.В. Чечетов, Н.Ф. Чечетова, А.Ю. Бережна / В 2-х ч. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 648с.
70. Шаблиста Л.М. Податки як засіб структурної перебудови економіки. – К.: Форм, 2000. – 335с.
71. Шевцов А. І. Економічне зростання в Україні та пошук ключової ланки майбутнього розвитку / А. І. Шевцов, Н. Щербакова // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 3. – С.37-46.
72. Юрій С.І. Казначейська система: [підручник] / С. І. Юрій, В. І. Стоян, М. Й. Мац. – Тернопіль, 2002. – 394с.
73. Якимчук Л.М. Вибір оптимальних принципів оподаткування та зменшення податкового навантаження як передумова створення ефективної податкової системи / Л. М. Якимчук; В. М. Чубай // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.7. – С.283-288.

Інтернет адреси

74. <http://www.me.gov.ua> – сайт Міністерства економіки України.
75. <http://www.rada.gov.ua> – сайт Верховної Ради України.
76. <http://www.kmu.gov.ua> – сайт Кабінету Міністрів України.
77. <http://www.ukcc.com.kiev.ua> – сайт газети «Урядовий кур'єр».

Навчальне видання

Світлична Вікторія Юріївна

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ФІНАНСИ»

(для студентів 4 курсу денної та заочної форм навчання
напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»
професійного спрямування «Менеджмент організацій»,
спеціалізація «Менеджмент готельно-курортного туристського
сервісу», «Менеджмент організацій міського господарства»)

Відповідальний за випуск *Т. В. Момот*

За авторською редакцією

Комп'ютерний набір *В. Ю. Світлична*

Комп'ютерне верстання *Н. В. Зражевська*

План 2012, поз. 133-Л

Підп. до друку 21.03.2013

Друк на ризографі.

Тираж 50 пр.

Формат 60×84/16

Ум. друк. арк. 2,7

Зам. №

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12.05.2011 р.